

FILOSOFIAN KOE 30.3.2016 HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Tutkintoaineen sensorikokous on hyväksynyt seuraavat hyvän vastauksen piirteet.

Filosofian kokeessa käsitellään koko todellisuutta, sen monimuotoista hahmottamista sekä ihmisen toimintaa siinä. Filosofian erityisluonne on sen tavassa jäsentää ongelmia käsitteellisesti, järkipärisesti ja keskustellen. Filosofian kokeessa arvioidaan kokelaiden ajattelun valmiuksia, joita tarvitaan muuttuvassa ja monimutkaisessa yhteiskunnassa.

Filosofian käytännön merkitys perustuu siihen, että opiskelija oppii jäsentämään käsitteellisesti arvoja, normeja ja merkityksiä koskevia kysymyksiä. Filosofian opiskelu auttaa näkemään, mitä arvoa erilaisilla tiedoilla ja taidoilla on yksilölle ja yhteiskunnalle. Tietojen ja taitojen erikoistumisen vastapainona filosofian opiskelu opettaa hahmottamaan laajoja käsitteellisiä kokonaisuuksia ja yhteyksiä. Se auttaa näkemään, miten eri tieteenalojen ja ajatteluperinteiden käsitykset todellisuudesta, periaatteista, arvoista ja normeista voivat muodostaa keskenään johdonmukaisia kokonaisuuksia tai olla keskenään ristiriidassa. Filosofia kehittää arvostelukykä.

Filosofian opetus edistää luovan ja itsenäisen ajattelun kehitystä. Filosofian kokeessa annetaan runsaasti tilaa opiskelijoiden yksilöllisten näkemysten muodostamiselle. Kun opiskelijat paneutuvat filosofian peruskysymyksiin, joihin ei ole yksinkertaisia ratkaisuja, he oppivat muodostamaan ja perustelemaan omia näkemyksiään sekä samalla kunnioittamaan toisenlaisia perusteltuja näkemyksiä.

Filosofian kokeessa arvioidaan opiskelijan

- kykyä hahmottaa filosofisia ongelmia ja niiden erilaisia mahdollisia ratkaisuja
- kykyä jäsentää puhetta ja tekstiä käsitteellisesti sekä tunnistaa väitteitä ja niiden perusteluja
- kykyä arvioida erilaisten filosofisten käsitysten perusteluja
- taitoja hallita yleissivistävät perustiedot sekä filosofian historiasta että nykysuuntauksista ja kykyä osata suhteuttaa niitä yhteiskunnan ja kulttuurin ilmiöihin.

Filosofiassa arvioidaan käsitteiden ja teorioiden omaksumista sekä kykyä ilmaista omaa filosofista ajattelua. Opiskelijan suhde filosofisiin kysymyksiin on yksilöllinen, mutta kysymysten käsittelyn perustana ovat ajattelun tiedolliset hyveet: kriittisyys, älyllinen rehellisyys, johdonmukaisuus, ristiriidattomuus ja järjestelmällisyys.

Filosofian vastauksia arvioidaan 6:n eri näkökohdan valossa: tieto, ymmärtäminen, soveltaminen, analyysi, synteesi ja arvioiminen. Nämä ovat toisiinsa liittyviä näkökohtia ja osin hierarkkisessa järjestyksessä.

Filosofian kokeessa voidaan arvioida vastauksia ns. SOLO-mallin mukaan (Structure of the Observed Learning Outcome). Siinä vastaukset on jaettu 5 luokkaan.

Heikoin vastaus on esistruktuurisella tasolla, tai kysymys on ymmärretty väärin. Tällä tasolla on 3 vastaustyyppiä: kokelaan vastaus ei ole asiaan liittyvä, vastaus toistaa vain sen, mitä kysymyksessä itsessään on sanottu, tai kokelas kirjoittaa irrallisen näkökohdan.

Yksistruktuurisessa vastauksessa on yksi asiaan selvästi liittyvä seikka. Vastauksen ainekset ovat kuitenkin muuten satunnaisia, eikä vastauksella ole jäsentynyttä rakennetta.

Monistruktuurisessa vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei ole onnistuttu liittämään yhteen kokonaisuudeksi, joten vastaus on luettelomainen. Vastauksessa mainitut esimerkit eivät avaa yleisempiä näköaloja.

Suhteutetussa vastauksessa kysymyksen kannalta asiaan kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisella ja järkevällä tavalla. Vastauksesta tulee koherentti kokonaisuus, joka selittää kysymyksen ongelman.

Kehittyneessä jäsentelyssä kysymykseen liittyvä relevantti aineisto on toisiinsa suhteutettu. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin sekä pohtii vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Parhaissa vastauksissa tulevat esille tieto, selittäminen, ymmärtäminen, soveltaminen, analyysi, synteesi ja arvioiminen.

Tehtävä 1

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy filosofian luonteen määrittämiseen kursissa Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1). Oletusten kyseenalaistaminen on toiminto, jolle helposti löytyy esimerkkejä filosofian perinteen ulkopuolelta. Oletuksen voi haastaa monenlaisin filosofisin perustein, esimerkiksi eettisin perustein, argumentaation virheelliseen rakenteeseen tai oletuksen tiedollisiin lähtökohtiin liittyen. Kysymysten tai väitteiden piilevien ennakkoehtojen tutkiminen on mahdollinen vastauksen suunta, jossa ei tarvitse erikseen vedota filosofisiin perusteluihin. Kysymys, oletko jo lakannut kiusaamasta vanhempiasi, sisältää oletuksen, että olet aiemmin kiusannut heitä. Vastaavasti väite, että Kioton ilmastopimuksen vuoksi Suomen energiantarve on turvattava ydinvoimalla, sisältää piileviä oletuksia esimerkiksi siitä, että energiantarve ei olennaisesti vähene ja että muita energian hankkimisen muotoja ei ole käytettävissä.

Käsitteiden määrittelemisen voi toimia monenlaisissa yhteyksissä. Esimerkiksi Kaukoidän viisauteen liittyvää kysymystä, kuuluuko ääni, kun puu kaatuu metsässä mutta kukaan ei kuule, voidaan selventää tekemällä käsite-erottelu ääneen kuulokokemuksen osana ja fyysisenä aaltoliikkeenä.

Ajatuskokeita löytyy runsaasti filosofian perinteestä. Se tarjoaa monia esimerkkejä Platonin luolavertauksesta, aivoihin altaassa ja Searlen kiinalaiseen huoneeseen. Kiinnostavia ajatuskokeita löytyy luonnollisesti myös muilta aloilta, esimerkiksi scifi-kirjallisuus tarjoaa usein yhteiskuntafilosofisesti kiinnostavia ajatuskokeita.

Oletusten kyseenalaistamisen tavoin vastaesimerkeistä löytyy paljon esimerkkejä filosofian perinteen ulkopuolelta. Esimerkiksi Möbiuksen-nauha, joka on pinta, jolla on vain yksi puoli ja yksi reuna, kumoaa arkisen käsityksen, että pinnalla on aina kaksi puolta. Australiasta aikanaan löytyneet mustat joutsenet kumosivat ajatuksen, että kaikki joutsenet ovat valkoisia. Luonteva filosofinen merkitys vastaesimerkille on, että se kumoaa aihetta koskevan yleisen väitteen.

Kokelas saa lähtökohtaisesti kummastakin valitsemastaan filosofisesta tutkimusmenetelmästä 3 pistettä. Osuva esimerkki antaa 1–2 pistettä ja sen filosofisen merkityksen ansiokas analyysi täydentää pistemäärän 3:een. Tehtävä arvioidaan kuitenkin kokonaisuutena. Siten ansiot ja puutteet toisen tutkimusmenetelmän analyysissä voivat jossain määrin tasapainottua toisessa.

Tehtävä 2

Opetussuunnitelman perusteissa puhutaan arkisesta tiedosta sekä kurssin Johdatus filosofiseen ajatteluun (FI1) että kurssin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3) yhteydessä.

a)

Mitään yksiselitteistä määritelmää arkiselle tiedolle ei ole, koska tiedon tarkempi määrittelyminen johtaa helposti pois arkisesta kielenkäytöstä. Yleiset episteemiset seikat, kuten luotettavuus tai varmuus, ovat luontevia tekijöitä arkisen tiedon määrittelyssä. Nämä voivat perustua esimerkiksi toistumiselle ja/tai hyvälle perusteluille, jotka kytkevät tietona pidetyn uskomuksen laajempiin maailmankuvan perusteisiin. Tällaisia tekijöitä ovat myös tiedon rakentumiseen liittyvät tekijät, kuten omakohtainen kokemus ja se, että uskomus muodostuu hyvissä olosuhteissa. Tärkeä näkökohta on, että esitetyt perusteet useimmissa tapauksissa johtavat paikkansa pitäviin uskomuksiin. Tältä pohjalta esimerkiksi se, että lähikaupasta on runsaasti kokemusta ja että sen varastoja täydennetään melko säännöllisesti, ovat hyviä perusteita uskomuksen luokittelemiselle arkiseksi tiedoksi.

1–2 pisteen vastauksessa kokelas esittää joitain hyviä kriteerejä arkiselle tiedolle. Täysien pisteiden vastauksessa kriteerejä on perusteltu filosofisesti, esimerkiksi siltä kannalta, että ne yleensä tuottavat paikkansa pitäviä tuloksia.

b)

Tieto on klassisen määritelmän perusteella tosi, oikeutettu uskomus tai toisen muotoilun mukaan tosi, hyvin perusteltu uskomus. Arkisissa tapauksissa se, että kyse on uskomuksesta, ei yleensä ole ongelma. A-kohdassa on puolestaan käsitelty sitä, mitä hyvät perustelut tai oikeuttaminen voi tässä tapauksessa olla. Luonnollisesti tieto-opissa voidaan perustelujen laadulle asettaa niin korkeat kriteerit, ettei arkinen tieto voi juuri koskaan täyttää niitä. Kokelas voi ottaa myös tällaisen kannan, vaikkei se ehkä olekaan tieto-opillisesti kovin hedelmällinen. Ongelmallinen kohta koskee helposti totuutta, koska arjessa tiedoksi kutsutaan myös uskomuksia, joiden totuutta ei kovin perinpohjaisesti tarkasteta. Kokelas voi joko puoltaa tai vastustaa väitettä, että esimerkin arkinen tieto täyttää klassisen tiedon määritelmän kriteerit.

1–2 pisteen vastauksessa kokelas esittää ainakin enemmistön klassisen tiedon määritelmän kriteereistä ja kytkee arkisen tiedon niihin. Täysien pisteiden vastauksessa klassisen tiedon määritelmän kriteerejä on verrattu järjestelmällisesti arkiseen tietoon.

Tehtävä 3

Tehtävä liittyy opetussuunnitelman perusteissa kurssiin Filosofinen etiikka (FI2). Kustakin kohdasta saa enintään 1 pisteen. Tehtävässä pyydetään analysoimaan lauseita ja perustelemaan vastausta. Siksi pääosa pisteistä kussakin kohdassa riippuu siitä, miten nämä tehtävät on tehty.

a)

Kyseessä ei ole normatiivinen etiikan lause. Vaikka kyse on kehotuksesta tai suoranaisestä käskystä, se ei ole eettinen. Pöytätavat ovat sosiaalisia sääntöjä, joita noudatetaan, koska niitä pidetään soveliaina ja hyvän tavan mukaisina. Ei ole perusteita sanoa, että veitsen suuhun viemisen sopimattomuus olisi yleistettävissä moraalilaisiksi, että se seurauksillaan vahingoittaisi muita ihmisiä tai että hyveellinen ihminen ei koskaan niin tekisi. Se herättää enintään sosiaalisen paheksunnan tunteita.

b)

Kyseessä ei ole normatiivinen etiikan lause. Lailliset säännöt ovat normatiivisia, ne kehottavat meitä toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla. Ne ovat kuitenkin vain kirjallisia yhteiskunnassa ja politiikassa sovittuja sääntöjä. Lakien velvoittavuus ei ole eettistä, vaikka normin sisältö olisi myös eettisesti normatiivinen.

c)

Kyseessä on normatiivinen etiikan lause, joka voitaisiin perustella yhtä hyvin hyve-etiikan, velvollisuusetiikan tai seurausetiikan avulla. Hyveellinen ihminen ei jätä ketään kuolemaan nälkään, jos hän voi estää sen. Voimme perustella toisten auttamisen ja pelastamisen nälkäkuolemalta yleistettävän velvollisuuden avulla ja ymmärrämme, että nälkä on tuskallinen kokemus ja äärimmillään tappaa uhrinsa. Useissa etiikan tulkinnossa pidetään toisten ihmisten auttamista eettisesti oikeana tekona ja suositeltavana tekona riippumatta siitä, kuka autettava on tai miksi hän apua tarvitsee.

d)

Kyseessä ei ole normatiivinen etiikan lause vaan prudentiaalinen, varovaisuuteen kehottava huudahdus. Voimme ilmaista sen myös muodossa ”ei ole järkevää juosta varomattomasti tielle, sillä silloin voi jäädä auton alle”. Kehotus järkevään ja varovaiseen käyttäytymiseen ei ole eettinen.

e)

Lause voidaan tulkita sekä eettisesti että prudentiaalisesti. Ensimmäisessä tapauksessa kyseessä on normatiivinen etiikan lause, joka sanoo, että meidän ei tulisi käyttäytyä siten, että aiheutamme mielipahaa tai jopa vahinkoa muille ihmisille. Pilkka satuttaa ihmistä. Jälkimmäisessä tapauksessa kehoitus antaa prudentiaalisen arvion eduista. Se on lähinnä varovaisuuteen kehottava, sillä se muistuttaa meitä siitä, ettemme yleensä itsekään halua tulla muiden pilkkaamaksi.

f)

Kyseessä on normatiivinen etiikan lause, jonka perustana ovat tietyn toiminnan aiheuttamat oletetusti vahingolliset seuraukset. Toisin sanoen normi perustellaan konsekventialistisesti eli vetoamalla seurausetiikkaan.

Tehtävä 4

Tehtävä on soveltavaa etiikkaa ja liittyy opetussuunnitelman perusteissa kurssiin Filosofinen etiikka (F12).

Lapsella on aitoja oikeuksia, joita huoltaja edustaa mutta joita hän ei voi valita. Lapsi ei osaa itse valvoa oikeuksiaan, ja aikuinen tekee sen hänen puolestaan. Lapsen etuihin ja oikeuksiin kuuluu tarpeettoman kivun välttäminen. Huoltajan tulisikin ajatella, ettei lapselle saa koskaan tuottaa tarpeetonta kipua. Jos kyseessä olisi aikuinen, joka voisi itse päättää suostumisestaan kokeeseen, kysymys olisi koehenkilön epätietoisyyden lisäksi ainoastaan siitä, onko koe todella kivun arvoinen. Lapsen tapauksessa kysymys on myös siitä, kuinka vahvoiksi lapsen oikeudet ymmärretään. Oikeudet, jotka säännöllisesti syrjäytyvät esimerkiksi yleisen hyvinvoinnin tai muiden etujen edestä, eivät ole lainkaan oikeuksia. Toisaalta, jos kipu ei kestä kovin kauaa ja kokeen hyöty tuleville potilaille on merkittävä, saattaa luvan antaminen olla perusteltua. Olennaista on huomata, että tehtävä on todella vaikea. Lasta olisi kunnioitettava hänen omilla ehdoillaan. Huoltaja vain edustaa lapsen oikeuksia, ja kysymys edustajan valtuuksien rajoista on vaikea.

3 pisteen vastauksessa kokelas ymmärtää, että lapsella on aitoja oikeuksia, joiden toteutumisesta huoltaja valvoo. Lisäksi hän hahmottaa, että myös pyyntöön suostumista puoltavat eettiset näkökohdat, koska se lisää yleistä hyvinvointia. Tältä pohjalta hän vastaa kysymykseen joko kieltävästi tai myöntävästi.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas pystyy tarkastelemaan lapsen oikeuksia, sairauden hoitamisen edistymiseen liittyvää yleisen hyvinvoinnin lisääntymistä ja huoltajan roolia lapsen oikeuksien edustajana johdonmukaisena filosofisena kokonaisuutena. Hän hahmottaa sekä myöntävään että kieltävään vastaukseen liittyvän syvän eettisen ongelman.

Tehtävä 5

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy kurssiin Tiedon ja todellisuuden filosofia (F13). A priori -tieto ei riipu kokemuksesta, a posteriori -tieto perustuu kokemukseen. Analyttiset totuudet ovat käsitteellisiä, eli ne perustuvat yksinomaan kielen merkityksiin. Esimerkiksi lause ”kaikki poikamiehet ovat naimattomia” on analyttisesti tosi, koska naimattomuus sisältyy poikamiehen käsitteeseen. Analyttisiä totuuksia koskeva tieto on luonteeltaan a priori, ja usein ajatellaan, että se ei ole varsinaisesti uutta tietoa. Synteettisesti toden väitteen totuus puolestaan perustuu kielen ulkopuolisiin seikkoihin. On helppo ymmärtää, että a posteriori -tieto koskee synteettisiä totuuksia, mutta Immanuel Kant väitti, että meillä voi olla a priori -tietoa myös joistakin synteettisistä totuuksista, kuten ”kaikki tapahtuu ajassa ja paikassa”. On oleellista huomata, että erottelu a priori / a posteriori koskee tietoa ja erottelu analyttinen/synteettinen koskee lauseiden totuutta.

a)

1 pisteen vastauksessa kokelas erottaa a priori / a posteriori -tiedon oikein perusteiden ja antaa esimerkit.

Kiitettävässä vastauksessa esimerkit ovat osuvia ja kokelas pystyy kuvaamaan erottelun filosofisesti. Kysymys on kokemuksen asemasta tiedon muodostumisessa, ei ajallisesta jatkumosta.

b)

2 pisteen vastauksessa kokelas ymmärtää erottelun analyyttinen/synteettinen perusmerkitykset ja osaa kytkeä sen yhteen a priori / a posteriori -erottelun kanssa.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas voi esimerkiksi syventää Kantiin a priori / a posteriori- ja analyyttinen/synteettinen -erottelujen tarkastelua, pohtia voiko olla olemassa a priori -tietoa synteettisistä totuuksista ja arvioida, onko Kantiin kohdistettu kritiikki perusteltua. Esimerkiksi väite ”kaikki ihmiset ovat kuolevaisia” ei näytä olevan yksiselitteisesti a priori- eikä a posteriori -tietoa.

Tehtävä 6

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy kurssiin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3). Thomas Kuhn (1922–1996) oli tieteenhistorioitsija, joka teoksessaan *Tieteellisten vallankumousten rakenne* (1962) esitti, että tiede ei edisty kumulatiivisesti kohti totuutta. Jos voidaan ylipäänsä sanoa, että tiede edistyy, niin kehitystä rytmittävät tieteelliset vallankumoukset tai paradigmanvaihdokset. Fysiikan ja astronomian uusien selitysmallien läpimurtoa ja aikaisempien teleologisten ja maakeskisten selitysmallien hylkäämistä 1600-luvulla pidetään yleisesti tieteellisen paradigmanvaihdoksen esimerkkitapauksena. Kuhn itse piti myös Albert Einsteinin suhteellisuusteoriaa paradigmanvaihdoksena suhteessa Isaac Newtonin fysiikkaan.

Kuhn piti paradigmoja yhteismitattomina eli hän ajatteli, että tieteellisten väitteiden ja teorioiden totuutta voidaan tutkia vain paradigman sisällä. Eri paradigmoihin kuuluvia teorioita ei voida asettaa paremmuusjärjestykseen. Tästä seuraa, ettei voida varsinaisesti väittää, että aurinkokeskinen maailmankuva on todempi kuin maakeskinen maailmankuva. Ne kuuluvat eri paradigmoihin. Kuhn perusteli yhteismitattomuutta sillä, että paradigma ja siihen kuuluvat käsitteet ja ennako-oletukset todellisuuden luonteesta ovat välttämättömiä, jotta maailmaa voidaan ylipäänsä jäsentää. Ihminen ei voi astua näiden perustavien ennako-oletusten ulkopuolelle, ja siksi niitä ei voida verrata keskenään. Nämä käsitykset tulevat lähelle tieto-opillista relativismia, mutta on hyvä huomata, että Kuhn oli ensisijaisesti tieteenhistorioitsija eikä tieteenfilosofi. Hän oli ensisijaisesti kiinnostunut tieteellisten teorioiden ja käytäntöjen historiallisista ilmenemismuodoista eikä tieteellisten teorioiden oikeuttamisen kriteereistä.

Kuhnin käsitystä tieteellisistä vallankumouksista on kritisoitu sekä tieteenfilosofisin että tieteenhistoriallisin perustein. Tieteenfilosofit ovat syyttäneet Kuhnia relativismista ja käsitteellisestä epäselvyydestä. Tieteenhistorioitsijat ovat puolestaan esittäneet, ettei löydy tarpeeksi historiallista evidenssiä, joka osoittaisi, että tiede todella muodostaa yhteismitattomia ja vaihtuvia paradigmoja.

3 pisteen vastauksessa kokelas osaa kuvata Kuhnin teoriaa paradigman vaihdoksista ja esittää perustellun näkemyksen siitä, johtaako tämä teoria tieto-opilliseen relativismiin vai ei. Vastaus voi olla joko myöntävä tai kieltävä.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa tarkemmin kuvata yhteismitattomuuden ideaa ja sen perusteluja sekä näiden käsitysten yhteyttä tieto-opilliseen relativismiin. Selkeä käsitys tieteenhistorian ja tieteenfilosofian näkökulmien erosta on ansio.

Tehtävä 7

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI4). Kokelas osaa avata oikeudenmukaisuuden käsitettä ja sen merkitystä yhteiskunnassa. Hän ymmärtää, että oikeudenmukaisuusperiaatteet liittyvät sekä yhteiskunnan tarjoamiin toivottuihin hyviin, kuten tarpeentyydytykseen, että itselle epätoivottuihin asioihin, kuten rangaistukset. Distributiivisen ja retributiivisen oikeudenmukaisuuden käsitteiden tunteminen on ansiokasta.

a)

Kokelas ymmärtää, että tasajako tarkoittaa sitä, että kaikille annetaan yhtä paljon tarpeista tai ansioista riippumatta. Hän osaa selittää, mitä ongelmia tästä aiheutuu: motivaation puute, kykyjen ja ansioiden arvostamattomuus, tarpeiden erilaisuuden jättäminen omaan arvoonsa jne.

1 pisteen vastauksessa kokelas osaa selittää jonkin vaikeuden ja antaa esimerkin.

Täydet pisteet (2) edellyttävät ongelmien laajempaa hahmottamista, mikä voi tapahtua useaa osuvaa esimerkkiä analysoimalla.

b)

Kokelas ymmärtää, että on vaikea määritellä, mitä kullekin kuuluu. Nykykeskustelussa tätä on usein määritelty ansioiden pohjalta. Ansioidenkin osalta on vaikea tietää, mikä on kunkin omaa ansiota ja mikä onnenkauppaa.

2 pisteen vastauksessa kokelas osaa esittää tämän ja antaa esimerkin.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa analysoida tilannetta monipuolisesti ja esittää useita erilaisia esimerkkejä. Yksi mahdollisuus laajentaa vastausta on ymmärtää, että historiallisesti ansioituneisuus ei niinkään ole ollut yksilön ominaisuus vaan hänen edustamansa yhteiskuntaluokan ominaisuus. Aatelisten ja papiston on katsottu olevan ansioituneempia kuin alemmien säätyjen.

Tehtävä 8

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy kurssiin Yhteiskuntafilosofia (FI4).

a)

Konservatismi haluaa säilyttää yhteiskunnan entisellään ja korostaa yhteisiä arvoja ja turvallisuutta. Turvallisuuden lisääminen vaatii valvontaa, joka rajoittaa yksilön vapautta. Liberalismin tärkein arvo on vapaus. Liberaalissa yhteiskunnassa on pakko hyväksyä vapauden edistämiseksi riskejä, joita ankarasti valvotussa konservatiivisessa yhteiskunnassa ei haluta ottaa. Turvallisuuden korostaminen voi rajoittaa fyysisen toiminnanvapauden rinnalla myös ajattelun ja ilmaisunvapautta.

1 pisteen vastauksessa kokelas osaa esittää ainakin kaksi tekijää, jotka turvallisuuden lisääminen aiheuttaa. Turvallisuus vaatii esimerkiksi rajoituksia ja valvontaa, jotka vähentävät yksilön vapautta ja oikeutta yksityisyyteen.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa eritellä turvallisuuden korostamisen seurauksia monipuolisesti. Hän osaa tarkastella vapauden ja turvallisuuden lisäämisen keskinäistä suhdetta eri yhteiskuntafilosofisten teorioiden näkökulmasta.

b)

Mahdollisuus vapaaseen matkustamiseen on lisääntynyt. Esimerkiksi EU:ssa se on sallittu kansalaisille ja niille ulkopuolisille, jotka ovat saaneet siihen erikseen luvan. Myös turvallisuutta on pyritty lisäämään, erityisesti tarkkailua lisäämällä. Yhteiskuntamme on muuttunut yhä enemmän valvontayhteiskunnaksi, jossa kaikkien tekemisiä tarkkaillaan kameroilla, henkilötietojen seurannalla yms. Useiden vapauksien yhteydessä vapauksien lisääntyminen ja rajoittaminen kulkevat käsi kädessä. Esimerkiksi turvallisuuden lisäämiseksi voidaan haluta lisätä poliisien toiminnallisia vapauksia. Tällöin kuitenkin käytännössä myös rajoitetaan joidenkin yksilöiden vapauksia.

1 pisteen vastauksessa kokelas osaa esittää käsityksensä nyky-yhteiskunnasta suhteessa vapautteen ja turvallisuuteen. Hän huomaa turvallisuuden tavoittelun lisääntymisen.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa eritellä turvallisuuteen liittyviä painotuksia monipuolisesti. Hän osaa esittää erilaisiin vapauksiin kohdistuvia painotuksia. Hän osaa esimerkiksi analysoida viimeaikaista keskustelua ilmaisunvapauden rajoista: ilmaisunvapaus saattaa loukata joidenkin arvoja mutta toisaalta ilmaisunvapauden rajoittaminen loukkaa länsimaista ilmaisunvapauden ideaalia.

Tehtävä +9

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy kurssiin Filosofinen etiikka (FI2). Tehtävän jälkimmäinen osa liittyy suoraviivaisimmin metaetiikkaan, esimerkiksi opetussuunnitelman perusteiden kohtiin ”moraalisia arvoja ja normeja koskevien vakaumusten erilaiset perustat” ja ”kysymys ... eettisten totuuksien mahdollisuudesta”. Kysymykseen normatiivisuuden lähteestä voidaan luonnollisesti metaeettisesti esittää erilaisia vastauksia. Useimmissa metaeettisissä tarkasteluissa kuitenkin ajatellaan moraalien olevan luonteeltaan velvoittavaa.

Tehtävän alkuosa johdattaa lukion filosofian opetukseen ja sitä kautta filosofian historiaan, jossa suurin osa etiikasta on normatiivista. Normatiivisen etiikan teoriat pyrkivät oikeuttamaan moraalien normatiivisen voiman eri tavoin. Perinteisin ratkaisu on määrittellä hyvän tai hyveellisen ihmisen idea. Tyypillinen esimerkki tällaisesta teoriasta on aristoteelinen hyveetiikka, josta on olemassa myös nykyaikaisia versioita.

Uudella ajalla sisällöllisiä normatiivisia moraalien teorioita suosittuimpia ovat olleet moraalien tiettyihin muodollisiin periaatteisiin sitovat teoriat. Tällöin moraalien normatiivinen voima seuraa sen yleispätevästä perustasta. Tunnetuimpia on Kantin velvollisuusetiikka, joka määrittelee teon itsensä moraalista arvoa ennen kaikkea järjellisyyskriteerin perusteella. Toisin sanoen teko on normatiivisesti perusteltu, jos se voidaan ristiriidattomasti toivoa korotettavan yleispäteväksi säännöksi. Seurausetiikassa puolestaan yleinen periaate on hyvien seurausten maksimointi. Tämän normatiivisen oikeutuksen tunnetuin edustaja on utilitarismi.

Vielä uudempia etiikan normatiivisuuden oikeuttavia periaatteita tai osittain muunnelmia vanhoista ovat esimerkiksi sopimusetiikka, jossa ajatellaan, että etiikka voidaan jäsentää saatetuksi ihmisyyhteisöjen keskuudessa voimaan ikään kuin sopimuksena. Nykyaikainen sopimusetiikka liittyy pitkälle John Rawlsiin ja hänen yhteiskuntafilosofiaansa. Hieman erilaista kantaa sopimusetiikassa edustaa David Gauthier.

On myös ajateltu, että etiikan normatiivinen voima on siihen sisäänrakennettuna tavalla, jota ei voi sen syvemmin selittää. Esimerkiksi Ludwig Wittgensteinin käsitykset etiikasta ovat tämänsuuntaisia. Tunnettu on myös Emmanuel Levinasin ajatus, että etiikan normatiivinen voima tulee toisen kasvoista ja niiden kohtaamisesta.

Arkkipiispan lausunto, jossa filosofinen, uskonnosta riippumaton etiikka ajatellaan luonteeltaan ei-normatiiviseksi, on virheellinen käsitys. Se saattaa vedota niin sanottuun supernaturalistiseen käsitykseen moraalista, jossa moraalit nähdään Jumalan tai jumalien asettamana normijärjestelmänä. Tällöin moraalit on ikään kuin juridinen järjestelmä, jossa on joukko sääntöjä, ja niiden noudattamisesta ja rikkomisesta seuraavat palkkiot ja rangaistukset. Useimpien, myös kristillisten, moraaliteoreetikkojen mielestä tämä on virheellinen tapa ymmärtää moraalit. Edellä mainituista teorioista esimerkiksi Kantin, McIntyren ja Levinasin teorit ovat läheisessä suhteessa uskontoon. Siten etiikan normatiivisen voiman filosofinen perustelu ei ole välttämättä millään tavoin ristiriidassa uskonnon kanssa.

3 pisteen vastauksessa kokelas kuvaa lukion filosofian opetusta ja analysoi siihen liittyvää normatiivisuutta. Hän voi analysoida normatiivisuutta metaeettisesti. Tyypillisin tapa päästä 3 pisteen vastaukseen saattaa kuitenkin olla kahden tai useamman normatiivisen etiikan teorian käsittely siten, että kokelas osaa kuvata teorioiden normatiivisuuden.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas osaa eritellä ja selittää, mihin useiden normatiivisen etiikan teorioiden normatiivisuus perustuu. Huippupisteet edellyttävät tehtävän jonkinlaista metaeettistä analyysia, mutta yllä mainittu moraaliteorioiden luokittelu substantiaalisiin ja formaalisiin ei ole välttämätön.

Tehtävä +10

Opetussuunnitelman perusteissa tehtävä liittyy sisällöllisesti ennen kaikkea kurssiin Tiedon ja todellisuuden filosofia (FI3). Jokeritehtävälle luonteenomaisesti se laajenee koskemaan yleistä filosofista osaamista. Katkelman vaativuuden takia kyky tekstin erittelyyn ja ymmärtämiseen on keskeistä. Varsinkin b-kohdassa on hyötyä myös filosofian historian tuntemuksesta, jonka avulla pystyy erottamaan olioiden ja ominaisuuksien suhdetta koskevan universaalikiistan erilaisen muodon antiikissa ja modernissa filosofiassa.

a)

Parmenideen esittämä kysymysten sarja sisältää muunnelman ns. kolmannen miehen argumentista, joka on tullut tunnetuksi erityisesti Aristoteleen ideaoppiin kohdistamana kritiikkinä. Kun jokin olioiden ominaisuus selitetään sellaisen muodon tai hahmon (kreikk. *idea*) avulla, johon ne ovat osallisia tai joka toteutuu niissä, itse ideallakin on kyseinen ominaisuus. Platonin opissahan ideat ovat ikään kuin ominaisuutta täydellisesti edustavia olioita. Mutta jos ominaisuuden omaamista selitetään osallisuudella ideasta, myös idealla oleva ominaisuus pitää selittää näin ja tarvitaan uusi idea. Tämä tuhoaa ajatuksen siitä, että osallisuus yhteen ideaan voisi selittää sen, että olioilla on jokin ominaisuus. Kyseessä on regressioargumentti. Nämä ovat hyvin tyypillisiä ongelmia useimmille olioiden ja ominaisuuksien suhteita selittävälle teorioille.

2 pisteen vastauksessa kokelas onnistuu kuvaamaan omin sanoin Parmenideen argumentin ja tuomaan esiin, miten se on ideaopin kannalta ongelmallinen.

Kiitettävässä vastauksessa kokelas pystyy erittelemään Parmenideen argumenttia perusteellisesti nimenomaan ideaopin kritiikkinä. Lisäksi hän tunnistaa regressioargumentin rakenteen, vaikkei välttämättä käytä tätä termiä.

b)

Kohdassa Sokrates yrittää luopua ongelmallisesta oletuksesta, että idea on ominaisuuden tyyppiedustaja. Jos idea onkin ajatus, se ei itse ole enää edustamaansa ominaisuutta kantava olio ja yksinkertainen regressio vältetään. Kiinnostavaa on, että tämä modernin idealismin suuntaan kurkottava ratkaisu kumotaan tavalla, joka viittaa siihen, ettei Platon pitänyt sitä edes kovin vakavan filosofisen harkinnan arvoisena. Kumoaminen perustuu antiikin suosukaiseen viittaavaan merkityskäsitykseen, jonka mukaan jokaisen ajatuksen pitää olla ajatus jostakin olevasta.

2–3 pisteen vastauksessa kokelas onnistuu kuvaamaan omin sanoin Sokrateen tavoitteleman ratkaisun ja Parmenideen siihen kohdistaman kritiikin. Lisäksi hän esittää arvion argumentaatiosta.

Ehkä kaikkein luontevin tapa rakentaa kiitettävä vastaus on arvioida argumentaatiota suhteessa filosofian historiaan, esimerkiksi Berkeleyyn subjektiiviseen tai Hegelin absoluuttiseen idealismiin. Kiitettävän vastauksen voi rakentaa myös ilman viittauksia filosofian historiaan arvioimalla esimerkiksi sitä, kuinka absurdi järjettömänä pidetty johtopäätös itse asiassa on, tai sitä, miten uskottava esitetty merkityskäsitys on, tai sitä, missä määrin lopputulokseen päätyminen riippuu muista katkelmassa hyväksytyistä ideaopin taustaoletuksista.